

Н. О. СМОЛЯРЧУК*

**ЮВІЛЕЙНА ВИСТАВКА
“ВІЙНА І ПЕРЕМОГА В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ’ЯТІ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ”**

Вона стала третім заходом спільного проекту Держкомархіву України та Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”. На ній було представлено понад 2000 документів з фондів Меморіалу, центральних, обласних архівів України, держархівів АР Крим, міст Києва і Севастополя та Служби зовнішньої розвідки України.

Презентовані матеріали висвітлюють різноманітні аспекти втілення історичної пам’яті нації, підкреслюють велич перемоги над нацизмом, переконливо акцентують на “українському факторі” у досягненні перемоги, віддають данину пам’яті тим, хто боровся і переміг.

Документи, більшість з яких уперше представлено на широкий огляд, дають можливість поглянути на минуле з відстані у 65 років, осмислити й переосмислити деякі факти і вкотре усвідомити: активна участь українського народу в антигітлерівській коаліції, його величезні людські жертви і колосальні матеріальні збитки не були марними, у наш час вони сприяють поглибленню національної свідомості громадян України. Саме це живить історичну пам’ять нашого народу.

Виставка не претендує на цілісне тематично-хронологічне полотно, вона лише більш рельєфно розкриває сутність окремих подій, доповнює та підсилює головну експозицію.

Так, у розділі “Військові мобілізації” йдеться про особливості мобілізації на теренах України в 1941 та 1943 роках, про жіночі призови, мобілізацію у щойно визволених районах Західної України та Закарпаття. Документи, представлені в цьому розділі, фіксують значний відсоток (майже 23 %) українців у Збройних силах СРСР. Частина експонованих першоджерел розповідає про участь українців у складі військових формувань різних країн.

Один з найбільших розділів має назву “Звитяга і мужність”. Його матеріали розповідають про воїнів-українців, учасників вирішальних битв війни, партизанів, підпільників, Героїв Радянського Союзу, Героїв України. Серед документів – автобіографії, характеристики, нагородні листи, донесення, особисті та офіційні матеріали тричі Героя Радян-

---

* *Смолярчук Надія Олександрівна* – завідувача відділом Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”.

ського Союзу І. М. Кожедуба, Героїв Радянського Союзу О. П. Стахорського, М. М. Внукова, М. М. Захарчука, кавалера чотирьох медалей “За відвагу” А. Й. Сиротенка, Героїв України А. І. Волошина, О. П. Береста, К. М. Дерев’янка, М. І. Василюшина, родин Хуторянських, Холодів, Даценків.

На виставці експонуються матеріали, що ілюструють колективну звиягу бійців, зокрема про нагородження військових частин і з’єднань, які особливо відзначилися, а також документи про маловідомі факти визволення низки українських населених пунктів.

Безумовно, цікавими в історичному та соціальному значенні є першоджерела, що передають емоції та почуття воїнів Червоної армії у знаменний день – 9 травня 1945 року.

Довідки про поранення, сповіщення про загибель і підбірка газет з виступами Сталіна, Брежньєва, Горбачова, в яких кількість людських втрат у війні зростала відповідно від 7 млн. до 20 і, нарешті, 27 млн., дають змогу зрозуміти, чому точної цифри загиблих й до сьогодні не названо.

Без сумніву, головним злочином війни є злочин проти людства. Людські втрати – непоправні. Проте, як уже зазначалося, для історичної пам’яті держави дуже суттєвими є також втрати культурного надбання. Це – зміст і сутність чергового розділу виставкового проекту.

За значно заниженими попередніми даними, втрати державного архівного фонду України склали 46 млн. справ. Українські бібліотеки під час війни збідніли на понад 51 млн. книг, а втрати лише 21 музею в сучасних територіальних межах України складають 283782 одиниці зберігання.

Документи з різних регіонів нагадують про трагічні події минулого, про незагоєні рани на тілі української культури. Зрозуміло, що жодна грошова вартість не може бути реальним еквівалентом втрачених пам’яток, адже за своїм історичним і культурним значенням кожна з них – неповторна.

Окремий розділ присвячено економічним збиткам, що їх заподіяла війна Україні.

Країна лежала в руїнах, спустошена, спалена. Про відбудову соціально-економічної сфери, визначення першочергових об’єктів у регіонах України, про мобілізацію населення на відбудовчі роботи, залучення військових з’єднань, профільних спеціалістів, військовополонених ворожих армій йдеться в розділі “Відбудова”.

Надзвичайно цікавим є розділ “Розсекречені документи”. У ньому вперше представлені на широкий огляд постанови з “Окремої папки” до протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У 1943 року; документи зі справи С. Руднева, рукописи О. Довженка; нещодавно розсекречені

документи архіву Служби зовнішньої розвідки України; оригінали архівних документів з окупаційних фондів Е. Коха та А. Розенберга.

Збереження пам'яті про минуле невід'ємне без його вивчення, дослідження, пошуку. Історична пам'ять народу складається з пам'яті кожного його представника. І те, що й через 65 років по війні прагнення дізнатися про своє коріння не лише не зменшується, а активізується з кожним роком, підтверджує цю тезу. Матеріали цього розділу показують, як ведуть пошук Національний музей, пошукові об'єднання та організації, нащадки учасників Другої світової війни. Тут знайшли місце листи-запити, документи, майже знищені часом, яким завдяки роботі науковців-реставраторів надане право на існування, листи зі словами вдячності працівникам музею від рідних і близьких загиблих, відомості про яких реалізувались завдяки пошуковій діяльності.

Акцентним на виставці є розділ "Непрочитані листи 41-го". Це колекція з понад тисячі кореспонденцій червня–вересня 1941 року, які залишилися невідправленими на пошті м. Кам'янець-Подільський та були вивезені окупантами до Відня. 67 років ці листи перебували у музеях Австрії, але не тільки не досліджувалися, а навіть не були прочитаними. На початку 2010 року вони були передані Державною службою контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України до фонду Меморіального комплексу, співробітникам якого вже вдалося розшукати понад 200 родин адресатів. Ця колекція – унікальний і надзвичайно цінний джерельний матеріал, що дає можливість проаналізувати рівень масової свідомості, дослідити соціальну психологію та суспільну мораль радянських громадян в умовах початкового періоду війни.

Отже, музейні предмети, архівні документи виставки дозволяють стверджувати, що будь-яка історична таїна піввікової, навіть вікової давнини, захована під секретними грифами, затушована військовою цензурою, закопана глибоко в землі чи затоплена водою, у будь-який момент здатна пролити світло правди на реальні події воєнної доби аби нащадки пам'ятали, шанували історію своєї держави та її творців.

Документальна виставка "Війна і Перемога в історичній пам'яті українського народу", яка вписується у загальну концепцію Національного музею, відповідає патріотичним настроям відвідувачів, викликає у них почуття шанобливості до покоління воєнної епохи.

Країна має право на історичну і героїчну спадщину та її переосмислення, на повагу до індивідуальної пам'яті кожного представника багатонаціонального українського народу. В ім'я тих, кого з нами немає, в ім'я тих, хто прийде за нами.